

K PROBLEMATIKE RIADIACICH ORGÁNOV ŠKOLSTVA NA SLOVENSKU PO ROKU 1918

Adriana KIČKOVÁ

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Katedra histórie,
akickova@ukf.sk

KIČKOVÁ, Adriana. **The Issue of Governing School Authorities in Slovakia after 1918.** The article deals with formation of the State department of the ministry of education and formation and functioning of the school inspectorates after 1918. The text also describes organisation and activities of the school inspectorate in Topolčany.

Klíčové slová: Referát ministerstva školstva v Bratislave, školské inšpektoráty

Keywords: State department of the Ministry of education in Bratislava, school inspectorates

Vznik Československej republiky spojil v jeden celok, vzhľadom na predchádzajúce štátne zriadenie, dva odlišné školské systémy, ktoré postupne museli nájsť spoločnú cestu a vytvoriť jeden fungujúci systém. Odlišnosti panovali na každej úrovni organizácie školskej sústavy od povinnej školnej dochádzky, cez obsahovú náplň predmetov, systém školskej správy až po vyučovací jazyk.¹

Československá republika zachovala trojstupňovú štruktúru školstva. Základ tvorilo ľudové školstvo s meštianskym spolu s detskými opatrovnami. Národné školstvo v sebe zahŕňalo nižší stupeň (1. až 5. ročník), čo predstavovalo tzv. školu obecnú (ľudovú) a vyšší stupeň (6. – 8. ročník), čo predstavovalo školu občiansku (meštiansku). Podľa spôsobu založenia sa delili na školy verejné a súkromné.² Druhý stupeň predstavovali stredné školy (klasické gymnáziá, reálne gymnáziá,

¹ Na území Slovenska nová republika vychádzala pri školskom systéme spočiatku zo starých uhorských noriem, ktoré prevzal československý právny poriadok zákonom č. 11/1918. Išlo o predovšetkým o normy č. 38/1868, č. 28/1876, č. 26/1907.

² Medzi verejné patrili školy, ktoré úplne alebo čiastočne financoval štát, obec alebo krajina. Verejné školy boli povinné akceptovať všetky deti bez ohľadu na vierovyznanie. Na území Slovenska fungovali aj školy súkromné ktoré financovali buď jednotlivci alebo cirkevné spoločnosti po schválení štátom. Podľa pohlavia sa ďalej školy delili na chlapčenské, dievčenské a zmiešané.

reformne reálne gymnáziá a reálky) a odborné školy (obchodné, priemyselné, špecializované odborné školy podľa priemyselného odvetvia, hospodárske, učňovské, školy pre ženské povolania). Tretí stupeň predstavovali vysoké školy.³ Správa národného školstva na území Slovenska bola zverená: 1. v obciach školským stoliciam⁴ a kuratóriám,⁵ 2. v okresoch okresným inšpektorom a okresným úradom. Najvyššou inštanciou bolo ministerstvo školstva a jeho prostredníctvom Referát ministerstva školstva a národnej osvety v Bratislave.

Referát ministerstva školstva a národnej osvety v Bratislave

Vzhľadom na výraznú odlišnosť systémov správy v oboch častiach republiky bol pre Slovensko menovaný správny orgán *Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska* na čele s Vavrom Šrobárom. Pôsobilo od 7. decembra 1918 až do svojho zrušenia na základe vládneho nariadenia v roku 1928.⁶ Do jeho právomo-

³ KÁZMEROVA, Ľubica. Medzivojnové premeny školstva a kultúry. In FERENČUHOVÁ, Bohumila – ZEMKO, Milan (ed.) V medzivojnovom Československu 1918-1939. Bratislava : Veda, 2012, s. 156.

⁴ Školské stolice zriaďovala každá politická obec, ktorá udržiavala obecnú školu/školy. Členstvo v stolici bolo volené a z moci úradnej. Mandát sa udeľoval na 3 roky s možnosťou predĺženia, počet členov bol najmenej 5. Voleným členom nemohla byť osoba, ktorá nemala československé štátne občianstvo, neovládala štátnu reč, osoba, ktorá bola v príbuzenskom stave s osobou zamestnanou na škole (prvostupňový, manželský, súrodenecký či zošvagrený), bola v konkurze, viedlo sa voči nej trestné stíhanie či bola odsúdená. Členom z moci úradnej bol správca školy, ak počet učiteľov na škole prevyšoval číslo 15 tak zbor vysielal 2 zástupcov, ak ich bolo viac ako 30 mali 3 zástupcov, riadny duchovný, či miestny lekár. Mandát člena končil, ak vypršala lehota, smrťou, odsťahovaním, vzdaním sa či ak nechodila daná osoba na zasadania bez riadneho ospravedlnenia viac ako rok. Na prvej schôdzi po zvolení, zvolanej starostom zložili sľub, zvolili si predsedu (nemohol ním byť učiteľ či žena), podpredsedu, zapisovateľa a kurátora. Vytvorili zápisnicu, ktorú schválil okresný inšpektor. Osoba zvolená predsedom bola povinná funkciu prijať. Do kompetencie školskej stolice patrila dozor nad školami, napr. aby zodpovedali zdravotným a pedagogickým predpisom, mali potrebný počet učební atď. PLACHT, Otto – HAVELKA, František. Příručka školské a osvětové správy: pro potřebu služby školských a osvětových úřadů a orgánů. Praha: SPN, 1934, s. 252-256.

⁵ Základ činnosti kuratória sa opieral o čl. XXVI/1907 § 15 až 21 a nariadenia ministerstva kultu a vyučovania z 30. apríla 1909 č.53.000. Skladalo sa z členov volených a menovaných resp. členov z moci úradnej. Mandát trval 6 rokov. Základný počet členov bol 4, ale mohol byť v prípade potreby zvýšený až na 26. Ak školu financoval výhradne štát, menoval všetkých členov kuratória okresný úrad na návrh školského inšpektora. Členmi z úradu boli starosta, duchovný, správcovia školy, učители, ak ich na škole bolo viac ako 6 mali 1 zástupcu. V prípade spoločného financovania školy mohlo byť zriadené spoločné kuratórium. Každý člen kuratória musel zložiť predpísanú prísahu na prvom spoločnom zasadnutí. Členom mohol byť každý československý občan, ktorý vedel v štátnej reči čítať a písať, ak ich v obci nebolo mohlo ministerstvo školstva od tejto podmienky upustiť, ale daná osoba musela byť vlastenecky založená a byť prívržencom štátnej výučby. Ak ani takého občana v obci nebolo kuratórium nemalo byť zriadené. Jeho funkcie mal vykonávať učiteľský zbor spoločne so školským inšpektorom. Rozhodnutia sa prijímali väčšinou hlasom, avšak rozhodnutia kuratória mohli byť prevedené až po ich schválení školským inšpektorom. Do kompetencie kuratória patrilo dorezať na štátnu ľudovú školu aby mala dostatočne veľký dvor, ihrisko, záhradu, dozerali na zápis, dochádzku, rozhodovali o sťažnostiach medzi učiteľmi a rodičmi žiakov atď. Základným problémom pri danom orgáne bolo, že predpisy vzťahujúce sa k nemu boli roztrúsené vo viacerých normách a neboli kodifikované jednotným samostatným zákonom. PLACHT-HAVELKA, ref. 4, s. 256.

⁶ BILČÍK, Jozef. Vývoj školstva na Slovensku do roku 1960 a spracovanie písomností škôl.

ci spočiatku spadalo štrnásť referátov, avšak postupne sa ich počet zredukoval na šesť. V podstate boli exponovanými pracoviskami príslušných pražských ministerstiev prostredníctvom, ktorých sa riadil život na území Slovenska, vrátane sféry školstva.⁷ Na čelo Referátu školského so sídlom v Bratislave bol menovaný Anton Štefánek.⁸ Od 15. apríla 1922 začal daný útvar používať názov „Referát ministerstva školstva a národnej osvety v Bratislave“. Od svojho etablovania musel vyriešiť mnohé problémy, napr. akútny nedostatok kvalifikovaného úradníctva, rovnako otázku umiestnenia sídla nového úradu, problémy v spojení s budovaním organizačnej štruktúry úradu, či otázky rozsahu kompetencií (jasne upravené boli v roku 1922). Postupne došlo k vytvoreniu fungujúceho úradu, ktorý sa v roku 1921 vnútorne administratívne členil do niekoľkých odborov s pododdelkami. Základ predstavoval tzv. *I. odbor – školy ľudové a meštianske* s dvoma vnútornými časťami :

1) tzv. *pedagogický dozor nad školami* v podobe štyroch zemských inšpektorov (Karel Jelínek, Ferdinand Mačenka, Samo Strecha a Jaroslav Ulrich) spolu so štyrmi koreferentmi (Jozef Fohl, Jozef Rohn, Michal Lichner a Ján Hoffman).

2) tzv. *veci platové*, vnútorne členené podľa typu škôl – pre školy štátne ľudové a opatrovne (Viktor Okályi, Ján Hrivnák), pre školy ľudové cirkevné a opatrovne (Július Ballo, Valent Argay), pre meštianske školy a cirkevné záležitosti učiteľov a školských inšpektorátov (Stanislav Musil, Ladislav Čížek), pre penzijné záležitosti (Igor Kutlík, Alexander Orgosúk), pre ústavy hluchonemých a slepcov (Břetislav Koloušek) a pre rozpočtové záležitosti (Václav Janouch).

II. odbor – stredné školy a učiteľské ústavy, viedol prednosta Ladislav Seidl, jeho zástupcom bol Štefan Hattala (obaja zemskí školskí inšpektori). Odbor mal dve vnútorné časti – 1) *pedagogický dozor*, zastrešený štyrmi zemskými inšpektormi a štyrmi koreferentmi a 2) *finančné záležitosti*.

III. odbor – viedol prednosta Miroslav Dobeš ako zástupca pôsobil Pavel Kadaneč. Rovnako mal dve vnútorné časti – *legislatívne a stavby škôl*.

IV. odbor – účtovníctvo, koordinoval prednosta Václav Bambas, zástupcom bol Bohumil Čančík. Mal päť vnútorných častí – *oddelenie revízne, adjustačné, kontovacie, ľudové a meštianske školy, stredné školy*.

V. odbor – ľudovýchova, riadil prednosta dr. Václav Maule.

VI. odbor – manipulačný, viedol prednosta Jozef Špína, jeho zástupcom bol Jaroslav Tichovský. Mal štyri vnútorné časti – *index, protokolovanie, písáreň a spisovňu*.

Referát ministerstva školstva v uvedených odboroch zamestnával 126 úradníkov, z nich bolo 33 koncepcných síl českých, 17 koncepcných síl slovenských.

In Slovenská archivistika, 1975, roč. X., č. 1, s. 63.

⁷ Celková štruktúra Ministerstva s plnou mocou pre správu Slovenska v roku 1919 bola nasledovná: I. Prezídium. II. Vládne referáty – 1. Administratívny, 2. Referát pre pravosúdie, 3. Pre vojenské záležitosti, 4. Pre štátnu políciu, 5. Pre poľnohospodárstvo, 6. Pre financie, 7. Pre cirkevné záležitosti, 8. Pre výživu a zásobovanie ľudu. 9. Pre priemysel a obchod, 10. Pre zdravotníctvo, 11. Pre školstvo a osvetu, 12. Pre premávku a poštu, 13. Pre sociálnu starostlivosť a 14. Referát verejných prác. III. Riaditeľstvo pomocných úradov. LIPSCHER, Ladislav. K vývinu politickej správy na Slovensku 1918-1938. Bratislava: Veda, 1966, 244s.

⁸ Bližšie: TURČAN, Ľudovít. Anton Štefánek, vedec – politik – novinár. Bratislava: Veda, 2011, 284 s.

Pridelených bolo 49 českých a 18 slovenských učiteľov a úradníkov, 8 sluhov a 1 šofér (4 z nich bolo Slováci).⁹ V decembri 1921 sa úrad presťahoval do vlastnej budovy na Törökovej ulici č.2. Stránkové dni boli najprv v pondelok a štvrtok od 9.00 do 12.00. Od roku 1924 došlo k zmene stránkových hodín, na utorok a stredu od 9.00 do 13.00 hodiny.

Zmenu v organizácii Referátu ministerstva školstva v Bratislave priniesol organizačný poriadok, prijatý v podobe výnosu ministra školstva č. 7655/30 z 22. novembra 1930. Jeho hlavnou myšlienkou bolo aby pedagogický dozor nad školami bol oddelený od administratívy. Pedagogický ako i didaktický dozor nad školami mali vykonávať krajinskí školskí inšpektori.¹⁰ O zmene informoval školské inštitúcie a úrady obežník č. 21 z 3. decembra 1930. Na čele úradu z hľadiska riešenia administratívy bolo tzv. *prezídium*, ktoré malo na starosti všetky veci správne, hospodárske, rozpočtové, tlačové, či veci zvlášť pridelené, ktoré sa týkali Referátu školstva v Bratislave ako celku. Prednostom prezídia bol ministerský radca JUDr. Jaroslav Hendrych. Referentmi prezídia boli Dr. Vavro Valentín a Miroslav Šimko. Vnútorne sa Referát delil na: A) *dozor nad školami po stránke pedagogicko-didaktickej*, ktorý sa ďalej členil na dve hlavné časti. Prvé pododdelenie – *dozor školy národné a ústavy špeciálne* – spravovali zemskí školskí inšpektori Július Ballo, František Heřmanský. Pridelenými silami boli Ferdinand Mačenka a Jozef Hana. Do kompetencie zemských školských inšpektorov pre národné školy patrilo podľa obežníka č. 24 z 31. decembra 1930, nasledovné : dozor nad školami národnými a ústavmi špeciálnymi, dozor nad úradovaním personálu školských inšpektorátov, vybavovanie spisov vzťahujúcich sa ku kvalifikácii školských inšpektorov a pridelených učiteľov, rozhodovanie o učebných osnovách, schvaľovanie učebných pomôcok a určovanie ich zoznamu, zápisnice a správy o prehliadkach škôl, knižnice, správy o rodičovských združeníach, kurzy pre učiteľov, kurzy pre mládež, rozvrhy hodín. Riešili aj agitáciu na školách či opatrovanie školských pomôcok vrátane rádií.¹¹ Druhé pododdelenie – *dozor školy stredné a učiteľskú ústavu* – viedli zemskí inšpektori Ferdinand Písecký, Matúš Stolárik, Štefan Hattala, František Malota, František Jancovič, Jozef Vydra a Bohumil Tesař. Pridelenými silami boli Ján Malý a Ján Novacký. Do kompetencie zemských inšpektorov pre stredné školy a učiteľské ústavy podľa obežníka č. 24

⁹ Slovenský národný archív(ďalej SNA), fond Referát Ministerstva školstva a národnej osvety 1918-1938 (ďalej RMŠaNO), inv. č. 138, kartón číslo 9 (ďalej k.). Do vnútornej organizácie jednotlivých odborov zasiahla tzv. župná reforma v roku 1923 na základe zákona č.126/1920 z 29. februára 1920. Celkovo bolo žúp 21. Na území Slovenska bolo 6 žúp – Bratislavská, Nitrianska, Považská, Zvolenská, Podtatranská a Košická, ktoré mali dovedna 54 inšpektorátov. Územnú pôsobnosť školských inšpektorátov určil Referát ministerstva školstva v Bratislave výnosom č. 67.590 z 15. septembra 1922. Nitrianska župa bola v zmysle zákona označená číslom XVI. Na základe prideleného čísla sa označovali jednotlivé národné školy. V roku 1928 bola zrušená organizácia podľa žúp a nastúpilo krajinské zriadenie podľa zákona č. 125/1927. Zriadenie zaviedlo oddelenie pedagogické, finančno-administratívne, pre zriaďovanie, udržiavanie a stavby škôl, rozpočtové a štatistické, právne a revízne s celoslovenskou platnosťou. TVRDOŇOVÁ, Daniela. Referát ministerstva školstva a národnej osvety v Bratislave – archívny fond a jeho pôvodca. In Slovenská archivistika, 2013, roč. 48, č. 1, s. 12.

¹⁰ TVRDOŇOVÁ, ref. 9, s.12.

¹¹ SNA, fond RMŠaNO 1918-1938, inv. č. 130, k. 2.

z 31. decembra 1930 patrilo: pedagogický a administratívny dozor na stredných školách a učiteľských ústavoch, podávanie inšpekčných správ, schvaľovanie protokolov riadnych a mimoriadnych porád, schvaľovanie hlavných výročných správ, schvaľovanie rozvrhu predmetov a hodín, revízia osobného stavu na ústavoch, návrhy na vypísanie konkurzov, skúšobné komisie pre školy obecné a meštianske, návrhy na udeľovanie vedeckých štipendií, povoľovanie nadpočetných hodín, zníženie učebných povinností, povoľovanie nepovinných predmetov, skúšky dospelosti, disciplinárne veci žiakov, exkurzie, mimoriadne prázdniny, nostrifikačné skúšky, mimoškolská činnosť, dovolenky, všeobecné veci pedagogicko-didaktické, návrhy na preloženie či trvalý odpočinok.¹² *Oddelenie B) administratíva – odbor I.* – mal na starosti právne, administratívne, finančné záležitosti škôl národných, materských, pomocných, sociálnych, školských inšpektorátov a zamestnancov na daných školách a inšpektorátoch. Prednostom odboru I. bol odborný radca Břetislav Koloušek. V rámci odboru I. boli dve pododdelenia – 1a) viedol ako prednosta Viktor Okályi, malo v kompetencii školy štátne a neštátne. Štátne spravoval Michal Lichner a neštátne Igor Kutlík. 1b) – prednostom bol dr. Vavro Valentín. Členilo sa vnútorne na štyri časti, ktoré viedli Pavel Kadanec, Jozef Hrivnák, JUDr. Jozef Valášek a Stanislav Musil. *Odbor II.* – riešil kompetenčne stredné školy, učiteľské ústavy, skúšobné komisie pre školy národné i pedagogické akadémie od správnych záležitostí cez služobné a platové pomery až po penzijné a disciplinárne veci zriadencov a zamestnancov týchto škôl. Prednostom úradu bol Miroslav Dobeš. *Odbor III.* – mal v kompetencii veci národnej osvetly, ľudovej výchovy a verejného knihovníctva a veci zvlášť pridelené. Prednostom bol Karel Jelínek. *Odbor IV.* – riešil záležitosti cirkevné. V danom čase miesto nebolo obsadené a tak ho dočasne viedol prednosta Referátu v Bratislave. Zmeny v organizačnej štruktúre po stránke personálnej sa realizovali v roku 1931, o čom informoval obežník č. 10 z 2. apríla daného roka.¹³ V období rokov 1918 až 1938 sa na čele Referátu ministerstva školstva v Bratislave vystriedali Anton Štefánek, Karel Jelínek, Bohumil Pluhař, Ján Halla, František Mašek a František Písecký.¹⁴ Referát v Bratislave bol zrušený v októbri 1938. Jeho agenda bola rozdelená do 6 odborov – ľudové a materské školy, stredné školy a učiteľské ústav, odborné školy, vysoké školy a vedecké ústavy, osвета a sociálna starostlivosť, cirkevné a učtáreň.¹⁵

Školské inšpektoráty

V bývalom Rakúsko – Uhorsku predstavovali inšpektoráty hlavný kontrolný orgán pre národné školy. Spravidla jednu župu spravoval jeden inšpektorát. Ak mala väčší územný rozsah, mohli byť zriadené exozitúry inšpektorátu v rámci župy. Po vzniku Československej republiky bol zavedený systém škol-

¹² SNA, fond RMŠaNO 1918-1938, ref. 11.

¹³ SNA, fond RMŠaNO 1918-1938, ref. 11.

¹⁴ KÁZMEROVÁ, Ľubica. K vývinu štruktúra školstva na Slovensku v rokoch 1918-39. In ZEMKO, Milan – BYSTRICKÝ, Valerián (ed.) Slovensko v Československu. Bratislava: Veda, 2004, s. 422.

¹⁵ SNA, fond RMŠaNO 1918-1938, inv. č. 131, k. 3.

ských inšpektorátov pre menšie jednotky – okresy. Jeden okres, jeden inšpektorát. Vyskytli sa však aj prípady pôsobnosti jedného inšpektorátu pre dva okresy.¹⁶ Podliehali priamo Referátu školstva v Bratislave, ktorý ich prostredníctvom riadil a kontroloval nižšie typy škôl (ľudové, meštianske, pomocné). Spočiatku nemali inšpektoráty zjednotený názov, v úradnom styku sa používali označenia ako škôldozorný úrad, štátny školský inšpektorát a iné, preto bol na základe výnosu ministerstva školstva z roku 1921 zavedený jednotný názov *školský inšpektorát*.¹⁷ Novovymenovaní školskí inšpektori začali na území republiky rozdelenej do školských okresov, pôsobiť od polovice januára roku 1919.¹⁸ Hlavné úlohy, ktoré mali noví inšpektori pred sebou boli – konštituovať školské inšpektoráty, vykonať súpis škôl a učiteľstva podľa dotazníkov, slovakizovať školstvo a učiteľstvo. V školách sa mali zamerať na kvalitu vyučovania, vyučovacie metódy, učebné osnovy a ich dodržiavanie, dochvilnosť, technický stav budovy atď.¹⁹ Na dôležitosť očistenia každého okresu od živlov maďarských, nespoľahlivých, vrátane miest učiteľských, upriamil pozornosť aj obežník Ministra s plnou mocou pre správu Slovenska z 29. júla 1919 adresovaný všetkým školským inšpektorom.²⁰ Vzhľadom na rozsah stanovenej agendy bola inšpektorom pridelená

¹⁶ Pôvodné územné rozdelenie zaniklo k 31. decembru 1922. Od 1. januára 1923 vstúpil na Slovensku do platnosti zákon o župnom zriadení č. 126/1920. Na jeho základe došlo k úprave územnej správy do žúp a v rámci nich do jednotlivých okresov. V 79 okresoch pôsobilo 55 školských inšpektorátov, ale iba 10 z nich malo pôsobnosť na 1 okres. Vo zvyšných prípadoch ich pôsobnosť presahovala hranice dvoch i viacerých okresov. Nitrianska župa hoci mala 9 okresov, mala inšpektorátov iba 7. Organizáciu a pôsobenie školských úradov od ministerstva po jednotlivé obce, vrátane dozoru nad školami, upravoval zákon o správe školstva č. 292/1920 z 9. apríla. Pri každom župnom úrade sa mala zriadiť župná školská rada, zložená zo župana, podpredsedu, zo zástupcov učiteľstva (celkovo 5 ľudí), zo zástupcov občianstva (10 ľudí) a z referentov pre veci pedagogické, administratívne a právne (ak ich bolo viacej ako 3 mali hlasovacie právo). Dĺžka mandátu učiteľstva a občianstva bola 6 rokov. Schádzali sa jeden raz do mesiaca. Členovia skladali sľub vernosti republike. Obce si zriaďovali miestne (obecné) školské rady, ich funkčné obdobie bolo 4 roky. Zvolená osoba bola povinná funkciu v rade prijať inak jej hrozila pokuta.

¹⁷ KÁZMEROVÁ, ref. 14, s.420. Zbierka zákonov a nariadení rok 1920.

¹⁸ Prvý inšpektorát bol zriadený v Uhorskej Skalici, neskôr v Nitre, Piešťanoch, Veľkých Topoľčanoch a Prievidzi. V Trenčianskej župe – v Trenčíne, Žiline, Ilave a Veľkej Byči. V Turčianskej župe – v Turčianskom Sv. Martine, Orave, Dolnom Kubíne a Trstenej. V Liptovskej župe – Litovskom Sv. Mikuláši a Ružomberku. V Šarišskej župe – v Prešove. V Zemplínskej župe – v Trebišove. V Bratislavskej župe – boli zriadené dva, jeden pre mesto a jeden pre okolie a v Trnave. V Tekovskej župe – v Zlatých Moravciach, Hronskom Sv. Kríži. V Zvolenskej župe – v Banskej Bystrici, Lučenci. Koncom roka bolo celkovo 39 inšpektorátov. ZACHAROVÁ, Jarmila. Počiatky činnosti referátu ministerstva školstva a národnej osvety Československej republiky. In PAIDEIA: Philosophical E-Journal of Charles University, 2012, roč. 9, č. 1 – 2, s. 7.

¹⁹ ZACHAROVÁ, ref. 18, s. 9.

²⁰ Po odchode učiteľov ktorí odmietli zložiť sľub vernosti československému štátu na základe nariadenia vlády č. 495 z 28. augusta 1919 v znení „Sľubuji na svoju česť a svedomie, že Československé republiky bud vždy vďerem, a její vlády poslušen, že budu veškeré státní zákony zachovávatí, všechny své úřední povinnosti podle platných zákonů a nařízení vykonávatí pilně, svědomitě a nestranně, úředního tajemství neprozradím a ve všem svém jednání jen prospěchu státu a zájmu služby bud dbátí“ bola 12. februára 1920 prijatá zákonná norma č.103/1920. Podľa paragrafu 2 stanovovala, že kto nezloží sľub, stratí svoje miesto, nároky na plat a výslužné pre seba a svojich rodinných príslušníkov. Takýto učitelia následne nemohli vykonávať pedagogickú činnosť. Situáciu sa podarilo vyriešiť príchodom českých pedagógov na Slovensko, čo sa udialo na zák-

pomoc v podobe zástupcu, spočiatku dočasne na tri mesiace, v prípade potreby i dlhšie. Inšpektori boli 12. decembra 1919 jasne upozornení, že daná osoba nie je pisár a má právo vykonávať inšpekcie na obecných školách ak bola na daných školách kvalifikovaná vyučovať.²¹ Od novembra 1919 boli inšpektoráty rozdelené do štyroch obvodov.²²

Na čele každého okresného inšpektorátu stál školský inšpektor. Do funkcie bol menovaný alebo úradom poverený učiteľ či profesor zapísaný v zozname čakateľov na miesto školského inšpektora na základe výnosu prezídia ministerstva školstva z 15. júna 1925 č.307 pres/24.²³ Do zoznamu bol zapísaný učiteľ, ak mal skúšku z učiteľskej spôsobilosti pre školy občianske a pôsobil v školstve najmenej 15 rokov po skúške spôsobilosti, resp. stredoškolskí pedagógovia, ak pôsobili v školstve najmenej 12 rokov po skúške. Vzhľadom na počiatočný nedostatok vhodných kandidátov boli do zoznamu spočiatku zaradené aj osoby bez uvedenej spôsobilosti, avšak museli absolvovať 6-mesačnú prax u niektorého školského inšpektora. Kandidát musel preukázať spôsobilosť vedenia pedagogickej a administratívnej agendy školského inšpektorátu. Žiadosti o zaradenie do zoznamu spolu s dokladmi sa podávali vždy v mesiaci január. K žiadostiam o zaradenie do zoznamu dával buď kladné alebo negatívne stanovisko Referát školstva v Bratislave a príslušný okresný školský inšpektorát. Ak sa uvoľnilo miesto inšpektora, záujemcovia naň sa prihlasovali na základe oznámenia publikovaného vo Věstníku Ministerstva školstva a národnej osvety. Inšpektorovi

lade zákona č.605/1919 z 29. októbra 1919. Umožňoval úradne prikázať štátnemu zamestnancovi, aby pracoval na akomkoľvek mieste v republike. Praktickým organizovaním presunu učiteľov z Čiech a Moravy na Slovensko bol na základe rozhodnutia ministerstva školstva č.31152 z 30. júna 1920 splnomocnený Referát v Bratislave. Výberom českých pedagógov pre Slovensko bol poverený Jaroslav Vlček, sekčný šéf slovenského oddelenia Ministerstva školstva v Prahe. MAGDOLENOVÁ, Anna. Slovenské školstvo v prvých poprevratových rokoch. In Historický časopis, 1981, roč. 29, č. 4, s. 485. Avšak nie všetci pridelení na Slovensko boli danou cestou nadšení. Množili sa prípady, tak ako to uvádzal výnos ministerstva č.119.179 z 10. decembra 1921, kedy sa učiteľské sily zdráhali miesto nastúpiť. Žiadali odklad nastúpenia alebo zrušenie daného príkazu. Výnos upozorňoval, že pridelenec musí miesto nastúpiť inak bude čeliť disciplinárnym následkom. Učiteľom, ktorí síce sľub zložili, ale nevyhovovali z hľadiska spoľahlivosti pre prácu na slovenských školách Referát školstva poskytol 3-mesačné odstupné. Vyučovať im na území Slovenska neumožnil. Z učiteľov škôl vo Veľkých Topoľčanoch a okolí zložilo prísahu celkovo, pri spoločnej porade 30. apríla 1919, 102 učiteľov a 3 opatrovkyne. Prísahu nezložilo 21 učiteľov a 3 opatrovkyne. Štátny archív v Nitre (ďalej ŠAN), pobočka Topoľčany (ďalej PTO), fond Školský inšpektorát v Topoľčanoch 1919 - 1949 (ďalej ŠITO), Kronika školského inšpektorátu.

²¹ ŠAN, PTO, fond ŠITO 1919-1949, k. 1.

²² Do prvého obvodu patrila – Bratislava, Skalica, Trenčín, Hlohovec, Žilina, Čadca, Turčiansky Sv. Martin Zvolen Brezno Banská Bystrica, Levoča, Prešov a Košice. Do druhého obvodu patrili – Bratislava II, Nitra, Veľké Topoľčany, Prievidza, Púchov, Veľká Bytča, Dolný Kubín, Trstená, Ružomberok, Liptovský Sv. Mikuláš, Kežmarok, Trnava. Do tretieho obvodu – Bratislava mesto, Galanta, Nové Zámky, Komárno, Ipeľské Šahy, Rimavská Sobota, Banská Štiavnica, Tisovec, Lučenec, Modrý Kameň, Košice II, Levice. Do štvrtého obvodu patrili – Bratislava III., Zlaté Moravce, Hronský Sv. Kríž, Bardejov, Sabinov, Rožňava, Michalany, Michalovce, Humenné, Medzilaborce, Užhorod (slovenská časť) a Sobrance. Do konca roka 1919 bolo zriadených 39 inšpektorátov. ZACHAROVÁ, ref. 18, s. 10-11.

²³ Věstník Ministerstva školství a národní osvety, 1925, roč. 7, č. 6.

pri výkone povinností pomáhal pridelený učiteľ a výpomocná kancelárska sila. Hore uvedený výnos bol doplnený predpisom ministerstva školstva z 7. októbra 1926 č. 42020.²⁴ Odporúčal, aby kandidáti, ktorí boli spôsobilí stať sa školským inšpektorom, hlásili sa na dobrovoľnú prax v dňoch vlastného voľna a hlavných prázdninách u školských inšpektorov. Mali sa tak zoznámiť a súčasne naučiť vybavovať úradnú agendu. Aby bol celý proces objektívny, boli od roku 1932 pre čakateľov na miesto inšpektora zavedené skúšky z teoretických a praktických vedomostí na základe výnosu ministerstva školstva z 6. júna 1932 č.53.648-I.²⁵ Skúšky sa konali pred komisiami, ktoré boli zriadené v Prahe, Brne a Bratislave. Predsedom komisie bol prednosta úradu školstva alebo jeho zástupca, členmi úradníci, znalci pedagogovia – profesori, docenti vysokej školy a ďalší odborníci. Predsedu komisie v Brne a Bratislave menovali na tri roky. Písomné skúšky sa konali v mesiacoch apríl až september, ústne v novembri. Žiadatelia podávali žiadosť služobnou cestou do konca februára, tam, kde bola komisia zriadená. K žiadosti sa pripájali doklady služobné, o vzdelaní a o činnosti literárnej alebo ľudovýchovnej. Úrad pripájal osobný výkaz a výpis z kvalifikačnej tabuľky za posledné tri roky a tzv. odobrenie nadriadeného školského inšpektora. Predseda komisie odmietol pripustiť ku skúške ak žiadateľ nemal predpísanú dĺžku praxe buď na národnej alebo strednej škole, alebo inej na ich roveň postavenej školy, ak mu bol za posledné tri roky udelený disciplinárny trest alebo nemal potrebnú kvalifikáciu. Skúška mala charakter teoretický a praktický. Kandidát mal preukázať, že je dostatočne oboznámený s príslušnou odbornou literatúrou, rovnako má skúsenosti v otázkach pedagogicko-didaktických, že pozná predpisy a organizáciu školstva, právne, platové a služobné pomery učiteľstva a dozoru nielen škôl. Skúška sa skladala z domácej práce, z písomnej skúšky klauzúrnej a zo skúšky ústnej. Tému písomnej práce domácej určovala skúšobná komisia na návrh člena profesora vysokej školy alebo docenta, ktorého touto úlohou poveril predseda komisie. Kandidát mohol byť od písomnej práce domácej oslobodený ak predložil hodnotné literárne dielo. Lehota vypracovania bola štyri mesiace s možnosťou predĺženia o ďalšie dva mesiace. Ak nebola práca uznaná za vyhovujúcu, kandidát k ďalším skúškam nemohol pristúpiť. Pri kladnom zhodnotení nasledoval skúška klauzúrna, termín sa oznamoval minimálne 15 dní vopred. Počas tejto časti skúšky kandidát v úradných hodinách, počas jedného dňa, vypracoval dva samostatné návrhy na riešenie dvoch rokovacích spisov vybraných z bežnej agendy inšpektorátu pri ktorom bola komisia zriadená. Jeden spis sa mal venovať otázkam pedagogicko-didaktickým, druhý záležitostiam personálnym. Ústna skúška nemala trvať viac ako dve hodiny pričom sa skúšalo z didaktiky, pedagogiky a zákonodarstva národných škôl. Mala preukázať, že kandidát má nielen dobrý prehľad, ale aj samostatný vecný úsudok. Komisia mala päť členov zastupujúcich každý skúšaný odbor. Výsledok sa uznával na tajnom hlasovaní a označoval sa slovami „vyhovet“ alebo „nevyhovet“. Úspešný kandidát získal následne vysvedčenie potvrdzujúce jeho kladný výsledok. Skúšku bolo možné vo výnimočných prípadoch opakovať najskôr po dvoch rokoch avšak

²⁴ Věstník Ministerstva školství a národní osvěty, 1926, roč. 8, č. 10.

²⁵ Věstník Ministerstva školství a národní osvěty, 1926, roč. 8, č. 6.

len so zvláštnym povolením skúšobnej komisie. Správny poplatok predstavoval sumu 150 Kčs.²⁶ Drobná novelizácia predpisu sa uskutočnila 8. februára 1938 výnosom č. 176.006. Lehota pre písomnú prácu domácu bola stanovená na päť mesiacov, s možnosťou predĺženia najdlhšie o jeden mesiac.²⁷

Pre agendu a prácu inšpektorov sa usporadúvali porady a školenia, ktoré sa venovali aktuálnym problémom v školskej agende. Jedna z prvých spoločných porád školských inšpektorov na Slovensku bola zvolaná na 18. apríla 1921 do kresliarne chlapčenskej štátnej meštianskej školy v Bratislave. Program sa venoval administratíve školských inšpektorov, vyučovaniu a vyučovaciemu jazyku a obsadzovaniu voľných učiteľských miest. Pre východné Slovensko sa porada konala v Košiciach 25. apríla.²⁸ Okrem nich sa konali aj porady inšpektorov v rámci jednej župy. Porada školských inšpektorov župy č. XVI. sa konala v Nitre 11. decembra 1924. Predmetom diskusie bola metodika vyučovania na národných školách, pedagogické pokyny, administratívne pokyny a referáty účastníkov porady. Výsledkom stretnutia bola dohoda, že vo vyučovaní sa bude postupovať adekvátne žiakom – od ľahšieho k ťažšiemu, že budú používať vo vyučovaní len schválené učebnice a zlepšia čítanie u detí spolu s čistotou tried.²⁹ Župnú poradu z 13. decembra 1927 v priestoroch štátnej meštianskej školy T. G. Masaryka v Piešťanoch viedol zemský školský inšpektor Július Balla.³⁰ Predmetom diskusie, okrem pedagogických pokynov, bolo správne titulovanie učiteľa, vyplňanie osobných výkazov, kolkovanie príloh, učebné pomôcky, výchova mladej generácie učiteľov či rozširovanie žiackych knižníc.³¹ Porada pre všetky inšpektoráty z 14. decembra 1927 v štátnej meštianskej škole v Zvolene, okrem tradičných aspektov, riešila otázky ako zneužívanie dovolenky, sprísnenie lekárskeho prehládok, kolkovanie príloh atď.³² Samostatná porada inšpektorov z Bratislavskej, Považskej a Nitrianskej župy sa uskutočnila v Trenčianskej Teplej 13. októbra 1928. Zamerala sa predovšetkým na administratívnu stránku inšpekcii škôl. V diskusii sa prítomní zhodli, že inšpekcie sa budú venovať úprave školy, triednej knihe, triednemu výkazu a osobe učiteľa. Osobitý dôraz kládli pri porade na dejepis,

²⁶ TVDROŇOVÁ, ref. 9, s. 12 p. č. 24; BILČÍK, ref. 6, s. 65-66; PLACHT-HAVELKA, ref. 4, s.150.

²⁷ Opatrenia v podobe výnosu ministerstva školstva z 8. marca 1928 č. 24.946/I-28 vylučovali rodinkárstvo v štátnej službe, keďže bolo ustanovené, že sa nepovoľuje aby osoby ktoré sú príbuzné alebo zošvagrené s okresnými školskými inšpektormi boli ustanovené v učiteľskej službe až do tretieho stupňa. SNA, fond RMŠaNO 1918-1938, inv. č. 148, k. 17.

²⁸ ŠAN, PTO, fond ŠITO 1919-1949, k. 2.

²⁹ SNA, fond RMŠaNO 1918-1938, k. 17. Ministerstvo školstva v Prahe ako hlavný orgán schvaľovalo všetky učebnice a učebné pomôcky. Už krátko po vzniku republiky, 31. októbra 1918 bola vytvorená tzv. čítanková komisia (J. Vlček, F. Drtina, Kálal, Klíma, J. Sedláček, B. Vavroušek), aby pripravila učebnice pre slovenské školy a prostredníctvom nich poslovenčovala školstvo na Slovensku. Dňa 25. novembra 1918 dvaja členovia Sedláček a Vavroušek pripravovali nové slovenské šlabikáre a čítanky pre národné školy. Nedostatok učebníc Referát školstva v Bratislave spočiatku riešil českými učebnicami a poslovenčenými českými učebnicami. Maďarské učebnice vo vyučovacom procese povolené neboli. ZACHAROVÁ, ref. 18, s. 7.

³⁰ Porady sa zúčastnili s aj zástupcovia inšpektorátov z Trenčína, Turčianskej Teplej, Veľkej Bytče a Žiliny. V roku 1927 boli zemským školským inšpektorom Július Ballo a Václav Komárek, župným školským inšpektorom Daniel Bučenec. SNA, fond RMŠaNO 1918-1938, k. 17.

³¹ SNA, fond RMŠaNO 1918-1938, k. 17.

³² SNA, fond RMŠaNO 1918-1938, k. 17.

kde sa výučba mala odpútať od memorovania mien naspamäť. Žiaci mali byť schopní porovnať udalosti minulé s prítomnosťou. Učitelia sa mali snažiť, aby dejiny u detí budili city altruistické. Záverom stretnutia sa prítomní zhodli, že je potrebné konať porady pravidelnejšie, aby sa „lepšie spoznali.“³³

Administratívnu agendu okresných inšpektorátov podrobnejšie upravoval samostatný výnos Referátu v Bratislave z 16. mája 1920 č. 18.613/I, v podstate dopĺňal výnos z 20. apríla 1920 č. 14.688/III. Podľa neho každý inšpektorát mal viesť niekoľko druhov písomností podací protokol, index (všeobecných výnosov ministerstva školstva, index výnosov školského referátu, index všetkých učiteľov, fascikle venujúce sa jednotlivým školám uložené v abecednom poradí (rozvrhy, žiaci, inšpekcie, budovy atď..) pokladničnú a poštovnú knihu. Výnos zároveň uvádzal, že všetky žiadosti predkladané úradu musia byť okolokované kolkom v hodnote 2 Kčs a prílohy kolkom v hodnote 50 halierov za každú prílohu osobitne.³⁴ Avšak už 25. marca 1926 sa v Žiline konalo rokovanie komisie o zjednodušení administratívy školských inšpektorov, keďže podľa komisie úradovanie inšpektorov nebolo jednotné. Komisia ako taká zasadala 26. mája, 28. mája a 5. júna 1926. Rozposlala obežník na všetky inšpektoráty s otázkami žiadajúcimi uviesť návrhy na nápravu situácie. Odpoveď zaslalo len 38 z nich. Z odpovedí komisia došla k záveru, že každý inšpektorát by mal mať nasledujúce knihy a tlačivá – jednaciú knihu, index škôl a učiteľstva, prehľad škôl, index normálií, prehľad o inšpekciách, záznamy o dovolenkách, záznamy učiteľov penzistov, záznamy o železničných legitimáciách, inventár inšpektorátu, kmeňové knihy, kvalifikačné tabuľky, kroniku, vестníky ministerstva školstva, jednaciú knihu spisov dôverných, normálie a zoznam knižnice.³⁵ Hlavnou povinnosťou inšpektorátov zostávala kontrolná činnosť – minimálne raz do roka vykonať riadnu prehliadku na každej škole v rámci inšpektorátu. Získané informácie následne zasielali Referátu školstva v Bratislave.³⁶ Inšpektori sa pri inšpekciách mali zvlášť presvedčiť, či sa na školách používajú len schválené učebné pomôcky a či výzdoba školy zodpovedá „duchu štátno-výchovnému“.³⁷

³³ SNA, fond RMŠaNO 1918-1938, k. 17.

³⁴ BILČÍK, ref. 6, s. 92. Správy školského referátu v Bratislave z 16. mája 1920 č. 18.613/I.

³⁵ Inšpektorát v Topoľčanoch v odpovedi navrhol aby sa inšpekčné zápisnice písali podľa potreby. Súčasne zdôraznil požiadavku na telefónnu linku pre každý inšpektorát. SNA, fond RMŠaNO 1918-1938, k. 17.

³⁶ Obežník Referátu v Bratislave z 26. augusta 1931 č. 62.397/I-31 delil prehliadky škôl na riadne a mimoriadne. Riadna mala byť zameraná na pedagogickú, administratívnu a hygienickú stránku školy. Spisovala sa z nej zápisnica v štátnom resp. vyučovacom jazyku. Tento typ prehliadok sa mal konať v čase od 1. októbra do 25. júna. Vopred sa neoznamovali. Na základe pokynu sa odporúčalo vziať na inšpekciu aj predsedu príslušnej školskej stolice alebo kuratória, ak išlo o neštátne školy. Zápisnica z mimoriadnej prehliadky sa nepísala, okrem prípadu, ak bola úradne nariadená. Ustanovenia obežníka začali platiť od školského roka 1932/33. SNA, fond RMŠaNO 1918-1938, inv. č. 149, k. 19.

³⁷ ŠAN, PTO, fond ŠITO 1919-1949, k. 17.

Okresný školský inšpektorát v Topolčanoch

Okresný inšpektorát v Topolčanoch bol zriadený 3. apríla 1919, v tom čase pre okresy Topolčany a Žabokreky nad Nitrou. Usídlil sa v budove štátnej ľudovej školy na Benešovej ulici č. 1, kde mal vyčlenené dve miestnosti.³⁸ V danom období do jeho kurately, v rámci okresu, spadlo 87 ľudových škôl, 3 meštianske školy a 10 detských opatrovaní.³⁹ Od 1. januára 1923, po župnej reforme na základe zákona č.126/1920, ostalo v Nitrianskej župe 9 politických okresov ale školských inšpektorátov bolo iba 7.⁴⁰ Každý školský inšpektor bol následne na základe obežníka Referátu školstva v Bratislave z 11. apríla 1923 povinný osobne preskúmať, na základe zoznamu, či školské obce v zozname uvedené do obvodu okresného inšpektorátu patrili. Ak našli nezrovnalosti, či už v podobe obce, ktorá do zoznamu nepatrla alebo naopak nejaká obec v zozname uvedená nebola, mali danú skutočnosť označiť červeným atramentom a informovať o tom Referát v Bratislave. Aby hranice inšpektorátov boli v zmysle nového župného zriadenia bola pre každú župu zvolaná samostatná porada. Župa nitrianska mala poradu inšpektorov 2. mája 1923 v budove štátnej meštianskej školy v Nitre o 15.00 hodine popoludní.⁴¹ Územná pôsobnosť inšpektorátov v zmysle nového zriadenia začala až po ukončení aktuálneho školského roka, teda od 1. júla 1923.⁴²

³⁸ ŠAN, PTO, fond ŠITO 1919-1949, k. 7.

³⁹ V rámci okresu Topolčany (tvorilo ho 57 obcí) bol 19 štátnych ľudových škôl, 5 obecných ľudových škôl, 27 rímsko-katolíckych ľudových škôl, 1 evanjelická ľudová škola, 4 židovské ľudové školy, 1 štátna meštianska chlapčenská a dievčenská škola, 1 rímsko-katolícka meštianska škola, 2 štátne detské opatrovne a 4 súkromné detské opatrovne. Na území okresu Žabokreky (tvorilo ho 37 obcí) bolo 6 štátnych ľudových škôl, 4 obecné ľudové školy, 19 rímsko-katolíckych ľudových škôl, 1 súkromná ľudová škola, 1 židovská ľudová škola, 3 štátne detské opatrovne a 1 súkromná detská opatrovňa. Po vytvorení školského inšpektorátu v Bánovciach nad Bebravou došlo k vyčleneniu 10 obcí z topolčianskeho inšpektorátu v prospech bánoveckého. Išlo o obce a školy – 3 štátne ľudové školy (Dolné Vestenice, Návojevce a Nedašovce) a 7 rímsko-katolíckych ľudových škôl (Dvorníky nad Nitrou, Horné Vestenice, Nitrianske Sučany, Račice, Skačianske Hradište, Skačany a Veľké Bielice). ŠAN, PTO, fond ŠITO 1919-1949, ref. 21. Správy školského referátu v Bratislave, 1923, roč. 4, č. 11, s. 91-98.

⁴⁰ Išlo o okresy Bánovce nad Bebravou, Nitra, Nové Zámky, Parkáň, Prievidza, Stará Ďala, Topolčany, Vrábľa a Zlaté Moravce. Okres Žabokreky nad Nitrou zanikol. Na základe súhrnnej správy o stave školstva v župe č. XVI.(Nitrianska) za rok 1925 ktorú vypracoval župný školský inšpektor Matej Miškóczi, sa dozvedáme, že učitelia v župe konali svoje povinnosti v prospech žiactva svedomito a každý deň sa zlepšovali. Pozitívne výsledky pripisoval vedeniu inšpektorátov v 7 inšpektorátoch, konkrétne bánovecký viedol inšpektor Karol Hakl, nitriansky Ferdinand Klocháň, novozámocký Ferdinand Kurinský, novozámocký II. Elemír Vallay, prievidzský František Lehký, topolčiansky Jozef Paulovič a zlatomoravecký Jozef Ozábal. SNA, fond RMŠaNO 1918-1938, inv. č. 149, k. 19.

⁴¹ Zvolenská župa mala poradu 3. mája v štátnej meštianskej škole vo Zvolene, Považská župa v štátnej meštianskej škole v Turčianskom Sv. Martine 4. mája, Podtatranská župa v štátnej meštianskej škole v Liptovskom Sv. Mikuláši 5. mája, Košická župa v štátnej meštianskej škole v Košiciach 7. mája 1923. ŠAN, PTO, fond ŠITO 1919 – 1949, k. 3.

⁴² Podľa uvedeného výnosu bola deľba a počet inšpektorátov v šiestich župách nasledovná: Bratislavská župa 9 školských inšpektorátov, Nitrianska župa 7 inšpektorátov, Považská župa 8 inšpektorátov, Zvolenská župa 10 inšpektorátov, Podtatranská 7 inšpektorátov a Košická župa 13 inšpektorátov. Spolu ich počet bol 54. Správy školského referátu v Bratislave 1923, ref. 39; BILČÍK, ref. 6, s. 65.

Na čele inšpektorátu v Topoľčanoch sa v medzivojnovom období vystriedali traja inšpektori. Prvým bol *Jozef Paulovič*.⁴³ Menovaný bol 29. marca 1919, úradu sa ujal 4. apríla. Pomocníkmi inšpektora sa v roku 1919 stali Anton Smolka, odborný učiteľ meštianky z Prahy ako poradca a Ján Boček, učiteľ z Topoľčian.⁴⁴ V septembri roku 1926 bol do inšpektorátu pridelený učiteľ Ján Ryška.⁴⁵ Prácu inšpektora Jozefa Pauloviča v rámci inšpektorátu kladne hodnotili viaceré kontroly, napr. správa župného inšpektora Mateja Miškócziho. Osobitne vyzdvihoval činnosť školského inšpektora pri zriaďovaní nových škôl v okrese a príkladné vedenie školských inšpekcií.⁴⁶ Jozef Paulovič bol penzionovaný 1. januára 1932. Administratívnu agendu, do príchodu nového inšpektora, prevzal Eugen Slamka.⁴⁷ *František Káčer*, bol druhým školským inšpektorom pre Topoľčany menovaný výnosom z 12. februára 1932 č. 185.452/31-I/2. Úrad prevzal 8. marca daného roku.⁴⁸ V čase keď prevzal úrad sa v topoľčianskom inšpektoráte nachádzalo spolu 79 škôl z toho boli 3 školy meštianske (2 štátne a 1 cirkevná) a 76 ľudových škôl (32 štátnych, 36 cirkevných a 8 obecných) spolu s 239 triedami.⁴⁹ Tretím školským

⁴³ Jozef Paulovič sa narodil 17. marca 1870 v Dolnom Jasove (neďaleko Turčianskeho Sv. Martina), navštevoval meštiansku školu v Martine. Nastúpil do učiteľského ústavu v Kláštore pod Znievom, kde študoval od roku 1887 do roku 1891. Následne začal pôsobiť na škole v Starej Turej, potom v Báčke. V februári 1893 sa oženil s Emíliou Dobvuckou zo Skalice. Narodili sa im dcéry Oľga 1895, Emília 1897, Elena 1899, Božena 1901 a Darina 1906. Od roku 1899 do roku 1919 pôsobil na škole v Starej Turej. Od apríla 1919 bol menovaný školským inšpektorom vo Veľkých Topoľčanoch. Do pracovnej náplne inšpektorov patrila aj posudzovateľská práca. Jozef Paulovič dostal v septembri 1926 s mesačnou lehotou na posúdenie knihu Gustava Kadlečíka. Dejepis pre V. a VI. ročník škôl ľudových. Posúdenie sa malo týkať stránky vecnej, metodickej, jazykovej a politickej. Mal objektívne prihliadať k prednostiam a nedostatkom učebnice. Posudok zakončený návrhom na pripustenie knihy alebo zamietnutie knihy mal predložiť najneskôr do 1. októbra daného roka. ŠAN, PTO, fond ŠITO 1919 -1949, k. 5. Kronika školského inšpektorátu.

⁴⁴ Ako poradcovia v neskoršom období pôsobili Václav Stryhal, Ján Ille a Jaroslav Štencl. Výpomocnými silami v roku 1924 boli Ľudovít Matulák a Ján Dudák. SNA, fond RMŠaNO 1918-1938, k. 17.

⁴⁵ Ján Ryška zostal na mieste do roku júna 1930, potom bol preložený do Referátu školstva v Bratislave. Od roku 1937 po odchode výpomocnej kancelárskej sily Jána Dudáka v máji do ústredia Ministerstva školstva v Prahe zaujala jeho miesto od 1. októbra 1937 Milada Vejdomá. Prepustená bola na vlastnú žiadosť v decembri roku 1938. Pracovná doba výpomocných kancelárskych síl bola 7 hodín denne. ŠAN, PTO, fond ŠITO 1919 - 1949, k. 5.. Kronika školského inšpektorátu.

⁴⁶ Celkovo bolo v roku 1927 v okrese 78 škôl s 155 triedami. ŠAN, PTO, fond ŠITO 1919-1949, k. 7.

⁴⁷ Od 1. decembra 1936 odišiel na inšpektorát do Čadce, na jeho miesto nastúpil Andrej Novotný, správca štátnej ľudovej školy vo Veľkých Levároch. ŠAN, PTO, fond ŠITO 1919-1949, k. 14.

⁴⁸ František Káčer sa narodil 10. októbra 1891 v okrese Pardubice. Študoval na meštianskej škole v Hradci Králové, i učiteľský ústav v rovnakom meste. Maturoval v roku 1911. Skúšku učiteľskej spôsobilosti vykonal v roku 1917. Z Čiech bol preložený 1. septembra 1919 na Slovensko. Pôsobil v Trnave, Spišskej Novej Vsi a Handlovej. V októbri 1919 sa oženil s Eliškou Wisingerovou a narodili sa im deti Jozef, Milada, Kveta a František. V roku 1927 ovdovel. Oženil sa po druhý raz s Gizelou Richterovou v roku 1928. Od 1. mája 1934 bol menovaný definitívnym riaditeľom štátnej meštianskej školy v Rajci. Bol autorom učebnice: Mluvnica a cvičebnica pre slovenské meštianske školy. Podľa dobových ohlasov, bola zameraná viacej prakticky pre potreby žiakov a žiakom prístupnejšia ako predchádzajúce, príliš vedecké cvičebnice. ŠAN, PTO, fond ŠITO 1919-1949, k. 14.; Kronika školského inšpektorátu.

⁴⁹ ŠAN, PTO, fond ŠITO 1919-1949, k. 22, 24.

inšpektorom bol od roku 1939 *Ján Klimko*.⁵⁰ Úradné hodiny inšpektorátu v Topoľčanoch boli štvrtok a piatok od 9.00 do 13.00, v iných dňoch resp. hodinách stránky chodiť nemali aby „nehatili úradnú prácu“.⁵¹ Z hľadiska technického zázemia až do roku 1936 nemal inšpektorát vlastnú telefónnu linku. Bola zavedená až v decembri daného roka, pričom úrad na jej zriadenie dostal mimoriadnu dotáciu vo výške 500 Kčs.⁵² Úradné zázemie inšpektorátu sa zlepšilo od 1. júla 1938, keď vstúpila do platnosti nová nájomná zmluva. Vďaka nej, získal inšpektorát do prenájmu štyri nové miestnosti vrátane vybavenia za celkovú sumu 4000 Kčs ročne. Platnosť zmluvy bola do 30. júna 1941. Majiteľkou priestorov bola Gizela Káčerová, rodená Richterová. Nové priestory sa nachádzali na ulici Sv. Václava číslo 9. Ich výhodou, podľa dobovej správy, bolo okrem iného, ústredné kúrenie.⁵³

K pravidelnej agende inšpektorátov patrili aj porady učiteľského zboru a správcov škôl, ktoré sa nachádzali v danom okrese. Účasť učiteľov okresu na poradách bola povinná. Program sa venoval teoretickým otázkam, administratívnym a pedagogickým pokynom školského inšpektora, povinnej osemročnej dochádzke, vypracovávaní osnov učebnej látky, zavedeniu telefónnej linky na inšpektoráte či pobytu českých pedagógov z Litomyšle v roku 1926.⁵⁴ Inšpektorát zastrešoval aj študijné pobyty pre „svojich“ učiteľov, napr. v čase od 11. mája do 17. mája 1924 sa študijného zájazdu slovenských učiteľov do Prahy zúčastnilo 36 učiteľov z topoľčianskeho inšpektorátu. Navštívili viaceré ľudové a meštianske školy v Prahe, pamätihodnosti Prahy a školy v okrese Hradec Králové.⁵⁵ Školský

⁵⁰ WIEDERMANN, Egon at al. *Topoľčany vo vrstvách vekov*. Bratislava: Prima Print, 2010, s. 241. ŠAN, PTO, fond ŠITO 1919- 1949, k. 26.

⁵¹ ŠAN, PTO, fond ŠITO 1919-1949, ref. 21.

⁵² Do odborných nákladov na chod úradu vo výške 5746 Kčs, patrili položky ako kurivo, osvetlenie, písací paušál, čistenie, kancelárske potreby, tlačivá či telefónny paušál vo výške 604 Kč. ŠAN, PTO, fond ŠITO 1919-1949, k. 23, 25.

⁵³ ŠAN, PTO, fond ŠITO 1919-1949, k. 27, 28.

⁵⁴ Po ukončení pobytu zaslali dňa 14. júna 1926 školskému inšpektorátu v Topoľčanoch ďakovný list. ŠAN, PTO, fond Národná škola I.- Úradné spisy - Štátna ľudová škola 1885-1951, nespracované. Z hľadiska administratívneho okresný školský inšpektorát v rámci bežnej agendy podal stanovisko aj k otázke správneho oslovenia žien zamestnaných v školstve. V decembri roku 1932 Referát školstva v Bratislave požiadal o vyjadrenie sa z pohľadu inšpektorátu k otázke používania oslovenia „pani“ v školskej správe bez rozdielu, či by išlo o zamestnankyňu vydatú alebo slobodnú. Žiadal zistiť koľko slobodných učiteliek súhlasí, aby v úradnom styku tak ústnom ako i písomnom v školskej správe boli označované slovom „pani“, koľkým vyhovuje vtedajší stav a koľko ich o otázku nemalo záujem. Inšpektorát sa vyjadriť najneskôr do konca januára 1933. Na základe následného prieskumu boli zistené, že štyridsaťpäť žien súhlasilo so zavedením daného oslovenia, vtedajší stav v podobe oslovenia „slečna“ vyhovoval štyrom a na otázke nemalo záujem pätnásť žien učiteliek. ŠAN, PTO, fond ŠITO 1919-1949, k. 12.

⁵⁵ Presný menoslov účastníkov: Jozef Paulovič, Vojtech a Irena Šašváry, Michal Zádor, Elena Patzková, Joachim Pollák, Ladislav Šteiner, Anna Pospíšilová, Peter Pospíšil, Elena Ostermajerová, Koloman Boďa, Jozef Horváth, Stanislav Bargár, Elena Paulovičová, Matúš Vrável, Klára Majlingová, Irena Korecová, Margita Mallová, Elena Belicová, Teodor Kunst, Emil Demeter, Gejza Boóc, Štefan Ballay, Elena Pritzová, Štefan Balogh, František Wollmann, Anton Sečanský, Július Gažo, Rudolf Kardoš, Gizela Kardošová, Jozef Reško, Aurélia Rešková, Zdenka Miškovičová, Jozef Zachara, Emília Paulovičová a Mária Muchová. Organizovanie tohto druhu študijných zájazdov odporúčal už výnos ministerstva školstva z 9. decembra 1923 č. 143.507/I-23, nielen

inšpektorát v Topoľčanoch, resp. útvary školských inšpektorátov zanikli v júni roku 1949.

Po vzniku Československej republiky sa riadenie a správa školstva v nových, zmenených podmienkach, stáva jednou z priorít štátu. S ohľadom na predchádzajúci systém a panujúce odlišnosti potrebovalo Slovensko samostatnú inštitúciu zodpovednú za riadenie školstva na jej území v rámci novej republiky. Riešením problému bol vznik Referátu ministerstva školstva a národnej osvety v Bratislave. Vznikla tak prvá inštitúcia spravujúca slovenské školstvo od personálnej po materiálnu stránku v zmenených politických pomeroch. Celá štruktúra, vrátane určenia kompetenčných hraníc, sa realizovala na „zelenej lúke“, keďže predtým slovenské školstvo žiadnu podobnú inštitúciu nemalo. Prvoradým problémom, ktorý potreboval vyriešiť, bola potreba prispôbiť školy v jednotlivých okresoch novým politickým pomerom. Na tento cieľ sa v prvých rokoch sústredili školskí inšpektori osobne zodpovední za zlepšenie situácie. Náročnosti úlohy a rozsahu agendy zodpovedal aj komplikovaný výberový proces prísne selektujúci budúcich okresných inšpektorov. V dôsledku uvedeného kroku nebolo časté striedanie osôb vo funkcii inšpektora tak ako to ukazuje príklad školského inšpektorátu v Topoľčanoch. Za obdobie rokov 1918-38 sa vystriedali vo funkcii len dve osoby.

po stránke školskej aj po stránke československej vzájomnosti. V roku 1924 sa podľa obežníka ministerstva školstva zúčastnilo študijných pobytov v Čechách v mesiacoch máj až jún okolo 1400 učiteľov. ŠAN, PTO, fond ŠITO 1919- 1949, k. 3.